

**UNIwersYTET
WSB MERITO
TORUŃ**

Bydgoszcz, 21.12.2025

Dr hab. Hanna Stawiarska (Zielińska), prof. UWSB Merito

Uniwersytet WSB Merito w Toruniu

hanna.stawiarska@torun.merito.pl

Recenzja dorobku habilitacyjnego dr Izabelli Kust
(Menedżerska Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie)
ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika

Niniejszą recenzję sporządziłam na podstawie niżej wymienionych dokumentów:

1. Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023. poz. 305 z późn. zm.).
2. Uchwały nr 054/2024/2025/RNDP Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika z dnia 21 października 2025 r. w sprawie powołania Komisji habilitacyjnej do przeprowadzenia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika dr Izabelli Kust
3. Pisma od przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prof. UAM dr hab. Waldemara Segiety w sprawie powołania na Recenzenta

Komisji w postępowaniu o nadanie dr Izabelli Kust stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

4. Dokumentacji przygotowanej przez Habilitantkę: autoreferatu, wykazu dorobku, monografii.

Moja recenzja jest podzielona na trzy części. Treścią pierwszej części jest omówienie najważniejszych aspektów sylwetki zawodowej Habilitantki, na którą składa się droga edukacyjna i zawodowa, aktywność naukowa i dorobek publikacyjny, a także aktywności w zakresie konferencyjnym i dydaktycznym. Te obszary nie podlegają ocenie recenzyjnej, gdyż jako główne osiągnięcie naukowe została wskazana monografia. Szczegółowa analiza krytyczna tego dzieła wypełnia część drugą niniejszej recenzji. Ten fragment jest podzielony na kilka podpunktów, które wydają mi się kluczowe dla zrozumienia toku narracji książki. W ostatniej części, trzeciej, jest zawarta konkluzja.

CZĘŚĆ I Sylwetka zawodowa dr Izabelli Kust

Droga edukacyjna

Pani dr I. Kust jest magistrem pedagogiki (Uniwersytet Łódzki, 1985 r.) oraz doktorem nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Obroniła pracę doktorską pod tytułem *Ograniczenia i szanse edukacyjne egzaminu dojrzałości w liceach technicznych* w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie w 2005 roku. Promotorem rozprawy doktorskiej był Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski, a recenzentami byli Prof. dr hab. Andrzej Bogaj oraz Prof. dr hab. Jerzy Niemiec.

Droga zawodowa

Od 2009 r. Habilitantka jest nieprzerwanie zatrudniona na stanowisku adiunkta, w katedrze Pedagogiki, na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Menedżerskiej Akademii Nauk Stosowanych w Warszawie (do 2022 r. Wyższa Szkoła Menedżerska). Wcześniejsze doświadczenia zawodowe: starszy wizytator w Kuratorium Oświaty w Warszawie (w latach 2003 – 2011); wicedyrektor, nauczyciel historii, doradca metodyczny w zakresie historii i edukacji europejskiej w Zespole Szkół Nr 32 im. K.K. Baczyńskiego w Warszawie (w latach 1996 – 2003); nauczyciel historii oraz wiedzy o społeczeństwie w Zespole Szkół Mechaniczno-Samochodowych w Grodzisku Mazowieckim (w latach 1987 – 1996).

Dr Izabella Kust została odznaczona w 2022 roku Złotym Medalem za długoletnią służbę, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudę. A także otrzymała Medal Komisji Edukacji Narodowej w 2022 roku.

Aktywność naukowa

Habilitantka współkierowała (z dr J. Michalak-Dawidziuk) projektem uzyskanym z Ośrodka Rozwoju Edukacji w latach 2012-2013 oraz była członkiem zespołu projektu współfinansowanego przez Europejski Fundusz Społeczny w latach 2010-2011. Ponadto wykazuje udział w realizacji zadań dwu innych unijnych projektów naukowych. Dr Kust jest członkinią aż pięciu polskich towarzystw naukowych oraz dwóch zagranicznych. Odbyla jeden miesięczny staż naukowy w Uniwersytecie Minho w Bradze w Portugalii (2019) oraz trzy staże w polskich uniwersytetach: w UKW w Bydgoszczy (2016-2018), w APS w Warszawie (2016-2017) oraz w UW (2015-2016). Habilitantka była przez rok 2017 członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma *Szkoła specjalna*, uczestnicząc aktywnie w wydaniu pięciu jego numerów. W zakresie działań eksperckich wykonała *Ocenę realizacji usług poradnictwa zawodowego* (2014) oraz trzy recenzje merytoryczno-dydaktyczne podręczników z zakresu historii (2013-2014).

Dorobek publikacyjny

Dr I. Kust ma w swoim dorobku jedną monografię autorską, będącą przedmiotem niniejszej recenzji oraz trzy monografie współautorskie pod wspólną redakcją naukową z Joanną Michalak-Dawidziuk: *Alternatywne metody wspierające proces kształtowania u ucznia postaw koniecznych do rynku pracy*, Wydawnictwo im. Prof. J. Krzyżanowskiego Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, Warszawa 2016, ss. 338; *Autokreacja innowacyjna w procesie wychowawczym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, Warszawa 2014, ss. 423 oraz *Kształcenie i wychowanie dla pracy i rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, Warszawa 2013, ss. 300. Ponadto Habilitantka jest autorką 31 rozdziałów w monografiach naukowych oraz 18 artykułów w czasopismach (w tym 13 po doktoracie). Problematyka publikacji jest wyraźnie skoncentrowana na kształceniu zawodowym w różnych wymiarach i ujęciach. Ich zawartość zawiera pogłębione analizy wybranych wątków teoretycznych, prawnych i praktycznych, ale nie stanowi znaczącego wkładu w naukę. Dorobek obejmuje również autorstwo 6 recenzji prac naukowych, które to recenzje zostały opublikowane w ogólnopolskich czasopismach naukowych, podobnie jak 8 sprawozdań konferencyjnych. Całkowity Indeks Hirscha dorobku publikacyjnego wynosi 3.

Aktywność konferencyjna

Ilościowa analiza udziału w konferencjach wskazuje na dużą aktywność. Wykazano niemal 70 konferencji w latach 2013 – 2024 roku. W większości z nich dr Kust wzięła aktywny udział wygłaszając referat. Rozrzut tematyczny konferencji jest znaczny, jednakże tematyka wystąpień, oscylująca wokół zagadnień szkolnictwa zawodowego, ma liczną reprezentację. Niemal połowa (28) tych konferencji to były wydarzenia jednodniowe; naliczyłam 13 konferencji z udziałem biernym oraz siedem, w których

Habilitationka zabrała głos w dyskusji. Uczestniczyła tylko w dwóch konferencjach zagranicznych poza Polską w Brnie w Republice Czeskiej, a 15 z wymienionych konferencji międzynarodowych odbyło się w Polsce. Jeden raz Habilitationka pracowała w Komitecie naukowym konferencji, a siedem razy w komitetach organizacyjnych.

Aktywność dydaktyczna

Uczestnictwo w programie Erasmus+ w 2015 roku w Uniwersytecie Petru Major w Rumunii.

CZĘŚĆ II

Ocena głównego osiągnięcia naukowego Habilitationki

Habilitationka jako swoje główne osiągnięcie naukowe przedstawiła do oceny monografię naukową (zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy): Kust I., *Nauczyciel przedmiotów zawodowych w Polsce i w Portugalii. Studium opinii polskich i portugalskich studentów pedagogiki. Analiza porównawcza*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2024, ss. 687.

Tematem tej monografii przedstawionej w związku z ubieganiem się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika są kwestie związane z kształceniem zawodowym, a w szczególności szerokie spektrum zagadnień dotyczących zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych.

Dr Izabella Kust ma bogate i unikatowe kompetencje będące rezultatem przebytej drogi zawodowej. Pełniła funkcje nauczyciela historii i wiedzy o społeczeństwie, wicedyrektora, doradcy metodycznego, starszego wizytatora Kuratorium Oświaty w Warszawie oraz adiunkta wyższej uczelni. Takie wielorakie doświadczenia praktyczne w systemie oświatowym są nieczęsto spotykane w obszarze funkcjonowania pracowników naukowych. Wydaje się, że doświadczenia zebrane w trakcie pracy nauczycielskiej i obserwacja wyboru dalszej drogi kształcenia przez absolwentów szkół podstawowych zwróciły uwagę Habilitationki na problemy kształcenia zawodowego. Jej twórczość cechuje duże zaangażowanie w tę problematykę. Dr Kust dostrzega brak aktualnych badań naukowych oraz adekwatnych do sytuacji

społecznej i ekonomicznej rozwiązań organizacyjnych w zakresie szkolnictwa zawodowego w Polsce. W wyniku przełomu społecznego w Polsce w 1989 roku oraz reform z lat 2000-2010 sytuacja całego szkolnictwa zawodowego w Polsce stała się trudna. Masowe likwidacje szkół oraz w narastającym stopniu niewystarczająca liczba specjalistów nauczania przedmiotów zawodowych w Polsce występują od tamtego czasu równolegle z dużym zapotrzebowaniem na absolwentów szkół zawodowych na rynku pracy. Świadomość tej sytuacji spowodowała, że Habilitantka wszystkie swoje naukowe działania skoncentrowała na obszarze kształcenia do zawodu. Jak sama deklaruje na s. 5 Autoreferatu odnośnie do książki habilitacyjnej: „Monografia jest wynikiem dotychczasowych badań i doświadczeń naukowych, publikacji, zgromadzonego materiału badawczego, odbytych staży naukowych w Polsce i w Portugalii oraz doświadczeń zawodowych”. Należy uznać, że zaprezentowana do oceny monografia jest kompleksowym opracowaniem problematyki kształcenia zawodowego skierowanym – jak się wydaje – na poszukiwanie dróg zaradzenia kryzysowi. Osobiste i emocjonalne zaangażowanie Autorki w poprawę sytuacji szkolnictwa zawodowego jest obecne w całej pracy.

Struktura monografii i jej narracja

Prezentowana monografia jest obszernym omówieniem szerokiego zakresu tematów związanych z teorią i praktyką zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych w Polsce na tle międzynarodowym. Porusza ona wiele aspektów tego specyficznego usytuowania zawodowego głównie od strony jego zewnętrznych uwarunkowań, takich jak wymagania i status formalno-prawny, reformy systemu edukacji oraz kierunki szerszych zmian społecznych. Praca odnosi się do szeregu wymiarów społecznych zawodu nauczyciela, jak na przykład pozycja, prestiż i autorytet.

Struktura monografii jest nierównomierna. Rozkład treści w pisemnej wypowiedzi polega na takim podziale materiału na rozdziały, aby były one podobnej wagi, zarówno pod względem treści, jak i objętości. Świadomość zakresu materiału i głębokości analiz przekłada się na przemyślaną konstrukcję pracy. Nie dostrzegam tego w recenzowanej monografii. Obejmuje ona niemal 700 stron tekstu, na który składa się siedem rozdziałów. Pięć pierwszych rozdziałów ma charakter teoretyczny. Objętość poszczególnych rozdziałów nie jest względem siebie zbliżona. Najdłuższy pierwszy rozdział ma 87 stron, a

najkrótszy czwarty rozdział ma objętość 25 stron. Rozdział szósty zawiera założenia metodologiczne i organizacyjne badań i stanowi najobszerniejszą część pracy zajmującą aż 89 stron. Ostatni rozdział 7 zajmuje 85 stron poświęconych omówieniu wyników badań własnych. Kolejne punkty monografii od 8 do 11 nie są nazwane rozdziałami, chociaż ich numeracja jest ciągła po rozdziałach. Kolejno są to wnioski z badań (9 stron), postulaty (4 strony), rekomendacje (12 stron) oraz krytyka metodologiczna i pytania otwarte (3 strony). Ostatnie sto stron monografii zawiera aneks, bibliografię i spis schematów, tabel i wykresów. Taka sytuacja świadczy o niekonsekwentnym objętościowym podziale treści i niespójnej kompozycji całości tekstu monografii. Szczegółowa lektura tekstu pokazuje również, że zawartość treściowa nie jest podzielona na rozdziały w sposób rozłączny. W kilku miejscach znajdujemy powtórzenia tych samych treści.

Sposób narracji Autorki od pierwszego rozdziału określiłabym jako ekstensywny. Odczuwam brak w organizacji narracji jasno określonego celu wyznaczonego na początku pracy. Przykładowo przyglądając się podstawowym koncepcjom zawodu nauczyciela w podrozdziale 1.2. znajdujemy wprawdzie całą gamę odwołań, interesujących konstatacji dotyczących zawodu nauczyciela, szereg ważnych wątków związanych z funkcją społeczną, wykształceniem nauczycieli, z ich pożądanymi cechami, ze standardem kwalifikacji zawodowych, z umiejętnościami, z autonomią i wolnością i z szeregiem innych aspektów, jednak nie poznajemy celu i hierarchii prezentacji tych wszystkich treści. Mój niedosyt budzi brak postawienia pytania, na jakie te przytoczone treści byłyby odpowiedzią. Nie dowiadujemy się na początku tego podrozdziału czym są koncepcje zawodu nauczycielskiego. Nie dowiadujemy się także, jak w tekście jest rozumiana ta kategoria i w związku z tym jakie treści zostaną zaakcentowane. Zamiast tego mamy zbiór poglądów różnych autorów, z różnych okresów historycznych, z różnymi przekonaniem i ideologicznymi. Zastanawiam się w jaki sposób przytaczane treści są adekwatne do celu badawczego. Brakuje w tym fragmencie jednoznacznie określonych kryteriów doboru przedstawianych poglądów na zawód nauczyciela oraz określenia jak te treści łączą się z głównym założeniem i celem całej monografii. Jest to przykład odnoszenia się Autorki do zastanych źródeł. Taki schemat ich opracowania występuje w całej monografii. Poszczególne zagadnienia są opisywane wiernie za przytaczaną literaturą.

najkrótszy czwarty rozdział ma objętość 25 stron. Rozdział szósty zawiera założenia metodologiczne i organizacyjne badań i stanowi najobszerniejszą część pracy zajmującą aż 89 stron. Ostatni rozdział 7 zajmuje 85 stron poświęconych omówieniu wyników badań własnych. Kolejne punkty monografii od 8 do 11 nie są nazwane rozdziałami, chociaż ich numeracja jest ciągła po rozdziałach. Kolejno są to wnioski z badań (9 stron), postulaty (4 strony), rekomendacje (12 stron) oraz krytyka metodologiczna i pytania otwarte (3 strony). Ostatnie sto stron monografii zawiera aneks, bibliografię i spis schematów, tabel i wykresów. Taka sytuacja świadczy o niekonsekwentnym objętościowym podziale treści i niespójnej kompozycji całości tekstu monografii. Szczegółowa lektura tekstu pokazuje również, że zawartość treściowa nie jest podzielona na rozdziały w sposób rozłączny. W kilku miejscach znajdujemy powtórzenia tych samych treści.

Sposób narracji Autorki od pierwszego rozdziału określiłabym jako ekstensywny. Odczuwam brak w organizacji narracji jasno określonego celu wyznaczonego na początku pracy. Przykładowo przyglądając się podstawowym koncepcjom zawodu nauczyciela w podrozdziale 1.2. znajdujemy wprawdzie całą gamę odwołań, interesujących konstatacji dotyczących zawodu nauczyciela, szereg ważnych wątków związanych z funkcją społeczną, wykształceniem nauczycieli, z ich pożądanymi cechami, ze standardem kwalifikacji zawodowych, z umiejętnościami, z autonomią i wolnością i z szeregiem innych aspektów, jednak nie poznajemy celu i hierarchii prezentacji tych wszystkich treści. Mój niedosyt budzi brak postawienia pytania, na jakie te przytoczone treści byłyby odpowiedzią. Nie dowiadujemy się na początku tego podrozdziału czym są koncepcje zawodu nauczycielskiego. Nie dowiadujemy się także, jak w tekście jest rozumiana ta kategoria i w związku z tym jakie treści zostaną zaakcentowane. Zamiast tego mamy zbiór poglądów różnych autorów, z różnych okresów historycznych, z różnymi przekonaniem i ideologicznymi. Zastanawiam się w jaki sposób przytaczane treści są adekwatne do celu badawczego. Brakuje w tym fragmencie jednoznacznie określonych kryteriów doboru przedstawianych poglądów na zawód nauczyciela oraz określenia jak te treści łączą się z głównym założeniem i celem całej monografii. Jest to przykład odnoszenia się Autorki do zastanych źródeł. Taki schemat ich opracowania występuje w całej monografii. Poszczególne zagadnienia są opisywane wiernie za przytaczaną literaturą.

Narracja odautorska w pracy jest bardzo oszczędna. Brak wyraźnej i bezpośredniej ekspozycji oryginalnego sposobu myślenia i refleksowania Autorki nad omawianą problematyką. Sposób omawiania treści zawartych w literaturze jest liniowy a nie przekrojowy. Przy czym liniowość rozumiem jako przytaczanie przez Autorkę poglądów poszczególnych autorów jeden po drugim, w celu katalogowania najważniejszych jej zdaniem poglądów. W związku z tym treść monografii jest uboga w jasno wyróżnione ścieżki analizy wybranego materiału bibliograficznego. Przegląd literatury, który jest zaprezentowany w rozdziałach teoretycznych dotyczy całokształtu zagadnień kształcenia zawodowego. Jest to bardzo bogaty materiał. Jego analiza nie prowadzi jednak do konsekwentnego pogłębiania wielowymiarowego obrazu nauczyciela przedmiotów zawodowych i ostatecznego określenia, jaki ten obraz jest zdaniem Autorki.

Dyskurs prowadzony przez Habilitantkę jest ubogi we własny wkład twórczy, który mógłby powstawać na bazie przytaczanych źródeł i wykorzystywać je do budowania własnej narracji. Sposób tej narracji pokazują wtręty Autorki ograniczające się do popierania poglądów cytowanych i omawianych autorów. Na przykład na s. 94 i 95: „słusznie stwierdza Bronisław Siemieniecki...”; „Zgadzam się z opinią Wojciecha Skrzydlewskiego...”; „Słusznie Tadeusz Lewowicki przestrzega...”. W innych miejscach książki: „Należy zgodzić się z tym, iż osiągnięcie tożsamości zawodowej [...] (s. 221); „Alvin Toffler słusznie wnioskuję [...] (s. 223); „Reasumując, wciąż aktualne pozostaje pytanie Ryszarda Gerlacha [...]” (s. 252); „Jakże trafnie Józef Miąso sformułował wciąż aktualny wniosek [...]” (s. 303). Miejsca, w których dr Kust podejmuje autorską narrację, jej język ma wyraźne cechy nakazowości, jak np. „Studenci [...] powinni mieć [...]. [...] należy uwrażliwiać na te zagadnienia [...]. [...] Studenci powinni odbywać [...]” (s. 25); „[...] należy kierować się ideą refleksyjnego myślenia” (s. 95); „Absolwent powinien być gotowy na zmiany, otwarty [...]” (s. 95); „Należy jednak zauważyć [...]. [...] Eksperci muszą zdecydować się” (s. 222).

Monografia obfituje w liczne i niejednokrotnie długie cytaty, a nawet występują w niej cytaty z recenzji wydawniczych. Pierwszy raz spotykam się z takim zabiegiem cytowania w tekście pracy naukowej fragmentów recenzji wydawniczych. Liczba przypisów w poszczególnych rozdziałach jest wysoka i waha się poszczególnych rozdziałach między 91 a 293 przypisami, co świadczy o dużej erudycji Autorki.

Nauka zasadza się na rozwiązywaniu problemów. Materiał przytaczany w pracy jest sprobmatyzowany w bardzo niskim stopniu lub w ogóle nie jest sprobmatyzowany. Brak w tekście refleksji Autorki odnośnie

do zastanego piśmiennictwa: wyrażania wątpliwości, zadawania nowych pytań czy rozwijania krytycznych uwag i zastrzeżeń. Za sprawą problematyzacji nadajemy autorski charakter sposobowi myślenia o omawianym problemie i znaczenie wybranej ścieżce badawczej a w konsekwencji znaczenie oryginalnym wynikiom badań własnych. Naukowe opracowanie tematu w ten sposób pokazywałoby nowatorski wkład w omawiany obszar badawczy.

Organizacja materiału w książce habilitacyjnej pokazuje, że Autorka większość miejsca poświęca omawianiu i przywoływaniu polskiej literatury z zakresu pedagogiki pracy z ostatnich około 50 lat. Liczne odwołania do literatury zagranicznej również nie zawsze są datowane na ostatnie 10 lat lub mniej. Jestem przekonana, że tak dynamiczny obszar zainteresowań jakim są zagadnienia związane z nauczaniem zawodu i zatrudnieniem wymaga najnowszej literatury, cytowanie prac – oczywiście z pewnymi wyjątkami – sprzed 10 lat i więcej może mieć walor głównie historyczny. Jeśli Autorka uznała za konieczny przegląd wcześniejszego piśmiennictwa ważne byłoby uzasadnienie tego działania.

Teorie naukowe

Analiza tekstu w aspekcie przywołanych i wykorzystanych teorii naukowych wskazuje na szerokie spektrum wykorzystanych poglądów wielu autorów. Habilitantka dokonała obszernych poszukiwań bibliograficznych i zaprezentowała w monografii wielorakie podejście do omawianych zagadnień. Praca obfituje w odniesienia do wielu dyscyplin naukowych, są w niej podejmowane analizy pedagogiczne, prawne oraz odniesienia do socjologii, psychologii, ekonomii. Autorka nie umiejscowiła przywoływanych w pracy koncepcji na mapie wszystkich nurtów dotyczących omawianych zagadnień. Nie wiadomo czy Autorka wybrała je świadomie i celowo, czy bardziej kierowała się potrzebą przywołania jak najszerszego spektrum poglądów na dany temat. Ważne byłoby uzasadnienie wyboru przywołanych ujęć teoretycznych. Szczególnie dotyczy to uzasadnienia wyboru konkretnych odniesień w kontekście podjętych badań empirycznych. Ten sam problem zauważam w zakresie wiodących teorii dotyczących kontekstu kulturowo-społecznego i pedagogicznego czyli kontekstów osadzających pracę w określonej strukturze i w określonych kategoriach pojęciowych. Brak pracy dookreślenia o jakim społeczeństwie

mówimy i jakie przyjmujemy definicje podstawowych pojęć pozbawia ją fundamentów. Badanie naukowe można opracować wyłącznie w spójnym, jednolitym języku interpretacji rzeczywistości. Odniesienia do postmodernistycznych autorów z zakresu socjologii, równoległe z modernistycznymi poglądami dotyczącymi społeczeństwa wprowadzają chaos i niezrozumienie. Oczywisty jest fakt, że każda praca naukowa bazuje na już zastanych teoriach naukowych. W każdej pracy ważny jest kolejny krok związany z tym, żeby wybrać teorie przewodnie, które będą definiowały autorskie pole badawcze. Słabością tej pracy jest pominięcie tego kroku. Biorąc pod uwagę podjęty projekt empiryczny być może w tej pracy powinny zostać wybrane teorie uczenia się, albo inne teorie poznawcze związane ze sposobami pozyskiwania wiedzy i tworzenia się opinii u studentów pedagogiki na temat przyszłej sytuacji zawodowej nauczycieli przedmiotów zawodowych. I to w sytuacji, gdy badani studenci w zdecydowanej większości nie będą wykonywali zawodu nauczycieli przedmiotów zawodowych.

Konteksty przywoływane w monografii są zdecydowanie osadzone w modernizmie. Niezrozumiałe jest dla mnie zestawianie w jednym zdaniu odniesień modernistycznych z postmodernistycznymi jako kompatybilnych. Na przykład na stronie 95 w kontekście omawiania kształcenia do permanentnie zmieniającej się rzeczywistości Habilitantka pisze: „W pedagogice można zaryzykować twierdzenie przygotowania absolwenta do *płynnej pedagogicznej rzeczywistości*”. To określenie nie jest w kolejnych zdaniach wyjaśnione. Wydaje się, że może to być słowne nawiązanie do książki Z. Baumana *Płynna nowoczesność*, na którą Autorka powołuje się na początku wstępu do swojej książki (s. 13). Jednak to kluczowe pojęcie w socjologicznych rozważaniach Baumana dotyczących kondycji współczesnego społeczeństwa oraz jednostki stoi w sprzeczności z myśleniem prezentowanym w książce. Bauman mówi o całym spektrum zjawisk dotyczących społeczeństwa drugiej połowy XX wieku związanych ze sfragmentaryzowaną tożsamością, pluralizmem i brakiem norm, wartości oraz końcem działania instytucji. W takim świecie nie można wyobrazić sobie odgórnie, instytucjonalnie zapewnionego właściwego kształcenia zawodowego i adekwatnie skrojonej edukacji zawodowej. A tak właśnie myśli dr Kust, pisząc na przykład, że: „Zadaniem nauczycieli przedmiotów zawodowych jest przygotowanie młodzieży do wykonywania określonego zawodu. W sytuacji zmiany społecznej wiele profesji może się dostosowywać do istniejących warunków lub rozwijać” (s. 18).

Cel badań i problem badawczy

Każde badanie w nauce ma jeden cel, a mianowicie rozwiązanie problemu naukowego. Tym rozwiązaniem jest poznanie relacji między wyznaczonymi zmiennymi. W książce chodzi o relację zmiennej niezależnej, którą jest bycie studentem pedagogiki w jednym z dwóch krajów do zmiennej zależnej czyli opinią tychże studentów na temat różnych aspektów związanych z zawodem nauczyciela przedmiotów zawodowych. Jednak żaden rozdział pracy nie dotyczy studentów pedagogiki i znaczenia ich usytuowania w odniesieniu do szeroko omawianych zagadnień związanych z zawodem nauczyciela przedmiotów zawodowych. Jaki jest zatem cel pracy? Czy jest nim wprowadzenie praktycznych zmian w programie nauczania studiów pedagogicznych? Czy celem jest „poprawa” sytuacji nauczyciela kształcenia zawodowego i szkolnictwa zawodowego, co można wyczytać z zaangażowanego podejścia dr Kust do analizy sytuacji szkolnictwa zawodowego? Jeśli to ostatnie to nie widzę możliwości logicznej obrony, decyzji o zbadaniu studentów pedagogiki, którzy nie znają ani szkolnictwa zawodowego ani zagadnień dotyczących pracy nauczycieli przedmiotów zawodowych ani rynku pracy. Dlaczego więc ich opinie miałyby mieć jakąś wagę prognostyczną dla proponowanych zmian w zakresie szkolnictwa zawodowego? Przebadanie nauczycieli przedmiotów zawodowych a nie studentów narzuca się jako logiczny wybór grupy badawczej. Uzasadnienie przez Habilitantkę wybrania do badań grup studentów ogranicza się w kilku miejscach do nieprzekonującego stwierdzenia, że jest to wartościowe: „Warto badać opinie studentów pedagogiki, ich poglądy na temat profesji nauczycieli przedmiotów zawodowych w kontekście problematyki kształcenia zawodowego” (s. 349).

Habilitantka wprost uzasadnia podjęcie swoich badań szerokimi zaniedbaniami wobec nauczycieli przedmiotów zawodowych. Jednocześnie przyświeca jej idea systemowych rozwiązań. „Obojętność wobec problemów nauczycieli przedmiotów zawodowych i brak chęci stworzenia przyszłościowych rozwiązań dla tego typu szkolnictwa sprawiają, iż obszar kształcenia zawodowego ulega stagnacji. Następuje regres. W trosce o nauczycieli przedmiotów zawodowych, o kształcenie zawodowe, o uczniów szkół zawodowych, którzy chcą być fachowcami w swojej dziedzinie kierowanymi przez profesjonalistów,

warto zadbać o konstruktywny dyskurs i trafne, systemowe rozwiązania w tej materii. Stąd też wybór problematyki badań” (s. 350).

Tu dochodzimy do sedna czyli do pytania o to, jaki problem rozwiązuje praca habilitacyjna dr Kust. Zgodnie z deklaracją Autorki: „Badania własne koncentrują się na wielowymiarowości zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych widzianej z perspektywy problematyki kształcenia zawodowego. Pozwala to przybliżyć rozumienie sytuacji, w jakiej znajduje się całościowo pojmowane szkolnictwo zawodowe. Badania komparatystyczne, wskazanie podobieństw i różnic postrzegania przez polskich i portugalskich studentów pedagogiki, zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych, pozwalają rozumieć konteksty i złożoność kształcenia zawodowego z perspektywy dwóch państw” (s. 342). Z tego wynika, że mamy do czynienia z książką złożoną z dwóch części. Oraz, że każda z tych części ma inny cel. Po pierwsze, mamy część „badania własne”, którą stanowią poszukiwania i analizy literaturowe oparte w przeważającej mierze na literaturze polskiej. Celem tej części jest rozległe omówienie szerokiego spektrum zagadnień dotyczących zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych. Po drugie, mamy badanie komparatystyczne, które zasadza się na porównaniu opinii studentów polskich i portugalskich na temat zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych.

Dwutorowość swojego myślenia zauważa sama Autorka już we wstępie: „Przedstawienie wyników badań sondażowych, pozwalających na porównanie opinii studentów polskich i portugalskich, nie wyczerpuje oczywiście całości badawczego zamysłu niniejszego opracowania. Książka jest także – w aspekcie porównawczym – krytycznym studium problemu, jaki stanowi współcześnie kształcenie zawodowe nauczycieli” (s. 26).

Metodologia

Projekt empiryczny zaprezentowany w pracy, potraktowany jako wewnętrznie niezależna część całości opracowania, charakteryzuje względna poprawność metodologiczna. Dotyczy ona sposobu postawienia celu i obranej metody badań oraz wyznaczenia zmiennych. Projekt jest bardzo wąsko zakrojony i skromny

pod względem próby badawczej i metod analizy danych. Narzędzie badawcze użyte w projekcie jest moim zdaniem niewystarczające, nieprecyzyjnie opracowane, a część pytań jest sugestywna lub wartościująca.

Wielkość próby jest bardzo mała, w Polsce przebadano 172 studentów pedagogiki, a w Portugalii 164. Autorka jest świadoma niewielkiego zasięgu możliwego uogólnienia wyników. W związku z tym uważam, że podtytuł monografii wprowadza w błąd. Sugeruje on reprezentatywny zasięg analizy porównawczej opinii studentów w Polsce i w Portugalii. Zatem podtytuł jest nieadekwatny do zawartych w książce treści i wymaga zmiany lub usunięcia.

Część teoretyczna pracy nie w pełni współgra z przeprowadzonymi badaniami empirycznymi. Jest w mojej ocenie osobnym opracowaniem, którego objętość i zakres zdecydowanie wykracza poza studia literaturowe potrzebne do opracowania podjętego projektu badawczego. Oznacza to równocześnie, że ta część pracy wymaga określenia celu i precyzyjnego wyjaśnienia go. Jak wskazywałam już w powyższych punktach niezbędne byłoby tu również jasne zdefiniowanie przyjętego przez Habilitantkę stanowiska analitycznego i ułożenie swoich analiz w polu dyskursów naukowych. Przegląd literatury powinien nie tylko definiować ważne pojęcia ale też wskazywać nieodkryte jeszcze obszary analizy i stanowić punkt wyjścia do własnych oryginalnych rozważań. Jasne i jawne pokazanie aktualnego stanu wiedzy na temat podjętej problematyki oraz stanu badań w jej zakresie pozwoliłoby na ustalenie w jakim zakresie wyniki podjętego badania empirycznego wykraczają poza wcześniejszy stan wiedzy.

Badania porównawcze

Pedagogiczne badania porównawcze służą badaniu systemów oświatowych lub ich wybranych problemów w co najmniej dwóch krajach w wybranych kontekstach (np. historycznym, społeczno-ekonomicznym, politycznym). Tytułowo, recenzowana praca dotyczy analizy porównawczej opinii studentów pedagogiki w Polsce i w Portugalii w zakresie opisu nauczyciela przedmiotów zawodowych. Jednak nie ma mowy o porównaniu tych opinii ze względu na szerszy kontekst poznawczy. Pełny schemat badawczy porównań wymaga przejścia kilku etapów proceduralnych. Na przykład według Bereday'a są to

cztery działania od deskrypcji, będącej opisem danych poddawanych analizie, poprzez interpretację danych w różnych przekrojach wyznaczonych przez kryteria, następnie zestawienie (juxtapozycję) nieprzystających do siebie zjawisk w celu znalezienia nowych kryteriów porównywalności, aż do generalizacji, która polega na jednoczesnym porównaniu badanych zjawisk i problemów w celu wypracowania ogólnych wniosków i podsumowań. W końcowym rozdziale 7 i w punkcie 8 pracy znajdujemy statystyczne zestawienie, ile procent studentów i jaka ich liczba z obydwu krajów oraz w jaki sposób odpowiedziała na konkretne pytania. Porównanie dotyczy tego jakie były procentowe różnice w odpowiedziach Polaków i Portugalczyków przy poszczególnych opcjach w kafeterii. Analiza swobodnych wypowiedzi polega na ich zacytowaniu i podaniu liczby studentów, którzy w dany sposób odpowiedzieli (w większości są to nieliczne odpowiedzi). Natomiast brak jest pogłębionej analizy porównawczej tych wyników. Nie znajdujemy w tekście prób wyjścia poza etap deskrypcji.

Ze wszystkich pięciu rozdziałów teoretycznych aż cztery są poświęcone w pełni Polsce. Informacje dotyczące Portugalii pojawiają w nich kilka razy, jednak są to tylko kilkudzaniowe wtrącenia. Na przykład, na stronie 65 w ciągu rozważań dotyczących zawodu jako kategorii badawczej, znajdujemy pierwszą krótką informację o Portugalskiej Klasyfikacji Zawodów 2010 (CPP/2010). Po czym dr Kust przechodzi do dalszego omówienia klasyfikacji ISCO-88 (s. 65-66). By na stronie 67 znów powrócić do informacji dotyczącej Portugalii, związanej z ogłoszeniem przez jej rząd zawodów „o wysokiej wartości dodanej” dającej status niestałego rezydenta (NHR), w celu przyciągnięcia obcokrajowców o potrzebnych zawodach. Podobnie jak powyższa informacja o Portugalskiej Klasyfikacji Zawodów, tak i ta nie jest w żaden sposób skomentowana przez Autorkę ani połączona z tematem badań.

Porównanie polskiego i portugalskiego systemu kształcenia zawodowego jest treścią rozdziału piątego. Początkowo Autorka omawia systemy kształcenia obu krajów. Polska i Portugalia są omówione osobno. Do porównania nie użyto wspólnych kryteriów czy tego samego schematu myślenia. Odnośnie do Polski są omówione takie zagadnienia, jak porównywalność kwalifikacji, zmiana modelu kształcenia zawodowego w 2012 roku i krótki opis struktury całego systemu oświatowego. Odnośnie do Portugalii poznajemy strukturę ogólnego systemu oświatowego oraz zarys kształcenia zawodowego, a także szereg danych procentowych (sprzed kilku do kilkunastu lat) przybliżających obraz wybranych aspektów tego

systemu, odniesienie do prezydencji Portugalii w Radzie UE w 2021 roku i omówienie dokumentu *Profil uczniów porzucających obowiązkową szkołę*. Kolejne tematy tego podrozdziału to mobilność ludzi w przestrzeni europejskiej i porównywalność kwalifikacji za pomocą Krajowych Ram Kwalifikacji, porównanie sytuacji w Portugalii i UE w dwóch wybranych aspektach oświatowych z danymi z 2006 roku i wcześniejszymi (s. 288 i 289) oraz ostatecznie omówienie *Education policy outlook: Portugal* (OECD 2020). Podsumowując te dwa pierwsze podrozdziały porównawcze stwierdzam, że są chaotyczne co do treści, porównania są niekonsekwentne a przytaczane dane są nieaktualne. Dalsza zawartość całego rozdziału 5 pogłębia to przekonanie.

Podobne mankamenty porównawcze występują w rozdziale metodologicznym, w którym Autorka omawiając teren badań zawiera charakterystykę państw, w których przeprowadziła badania. Odnosnie do Polski jest to jedna strona, a do Portugalii cztery strony, z kolei charakterystyka uczelni polskich (UW i APS w Warszawie) i Uniwersytetu Minho w Bradze zajmuje po półtorej strony. Jednak to, co jest charakterystyczne to fakt, że teren badań nie jest opisany według wybranych wspólnych kryteriów. Dalsze porównanie charakterystyki miast, rekrutacji na kierunek pedagogika, programów kształcenia nauczycieli i jeszcze innych parametrów odbywa się w podobnie nieuporządkowany sposób. Podstawowy błąd Autorki to brak zdefiniowania kryteriów porównania, którymi się posługuje.

CZĘŚĆ III KONKLUZJA

Dokonawszy analizy głównego osiągnięcia naukowego *Nauczyciel przedmiotów zawodowych w Polsce i w Portugalii. Studium opinii polskich i portugalskich studentów pedagogiki. Analiza porównawcza*, (Kraków 2024) oraz dokumentacji habilitacyjnej dr Izabelli Kust uznaję, że dzieło Habilitantki nie stanowi znacznego wkładu w rozwój dyscypliny naukowej pedagogiki. Przedstawione w niniejszej recenzji uwagi krytyczne odnośnie do monografii habilitacyjnej sprawiają, że recenzja ma charakter jednoznacznie negatywny.

